

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

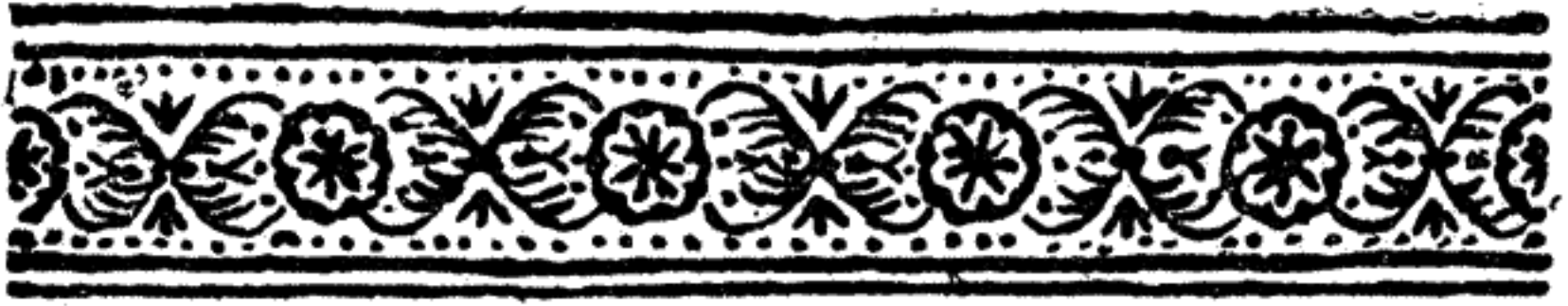
ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1954

Ε.Π.Ι.Μ.Ε.Κ.Ε.Τ.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2018

Ο ΑΣΥΜΒΙΒΑΣΤΟΣ

Με τὸν Ψυχάρη γνωριστήκαμε ἀπὸ κοντὰ στὸ Θιάκι στὰ 1914. Ἦταν ἡ Μάης ἡ Ἰούνιος, δὲ θυμοῦμαι ἀκριβῶς. Ἐγὼ, νέος τότε καθηγητῆς, πρωτοδιόριστος, δίδασκα στὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο τοῦ νησιοῦ καὶ στὴν Ἐμπορικὴ καὶ Ναυτικὴ Σχολὴ Σταθάτου. Ὁ Ψυχάρης ἦρθε γιὰ νὰ μαζέψει γλωσσικὸ ὕλικό. Εἶχε μικρὰ χαρτάκια στὶς τσέπες του, ἓνα μολύβι, καὶ κάθε τόσο σημείωνε. Ὅσον καιρὸ ἔμενε στὸ Θιάκι, τὸν συντρόφευα κάθε μέρα. Ἐνα βράδυ μοῦ εἶπε πῶς σὰν αὔριο θὰ πηγαινε νὰ γυρίσει τὰ βορινὰ χωριά τοῦ νησιοῦ, εἶχε κιόλας συνεννοηθεῖ μ' ἓναν ἀμαξά, καὶ με ρώτησε ἂν ἤθελα καὶ ἂν μπορούσα νὰ τὸν συνοδέψω.

— Ναί, δάσκαλε, τοῦ εἶπα· τιμὴ μου καὶ χαρὰ μου· δουλειὰ δὲν ἔχω αὐτὲς τὶς μέρες· ἀφοῦ ὁμῶς θὰ πᾶμε μαζί, θὰ πληρώσουμε τὸ ἀμάξι μισὰ καὶ μισὰ.

Κουβεντιάζαμε περπατώντας. Ὁ Ψυχάρης στάθηκε ἀπότομα.

— Ἐγὼ πάω γιὰ δουλειά, μοῦ εἶπε, ἐγὼ θὰ πλερώσω· ἐσὺ ἔρχεσαι γιὰ συντροφιά.

— Ναί, γιὰ συντροφιά· συντροφικὰ λοιπὸν καὶ τὰ ἔξοδα.

— Αὐτὸ δὲ γίνεται· ἂν θέλεις ἔτσι πού λέω, καλὰ· ἀλλιῶς, μὴν ἔρθεις.

Ἀναγκάστηκα νὰ ὑποχωρήσω. Τὴν ἄλλη μέρα ξεκινήσαμε πρωὶ πρωί. Ὅταν φτάσαμε στὴν Ἀνωγῆ, ὁ ἀμαξάς ἔπρεπε νὰ πληρωθεῖ, γιατί θὰ γύριζε στὸ Βαθῦ, ἐνῶ ἐμεῖς θὰ μέναμε ὧρες ἐκεῖ κι ἔπειτα θὰ τραβούσαμε γιὰ τ' ἄλλα χωριά πεζοὶ ἢ με γαϊδουράκια. Ὁ Ψυχάρης, ἀμίλητος, ἔβγαλε ἀπὸ τὸ πορτοφόλι του λεφτὰ καὶ τοῦ τὰ ἔδωσε.

— Βάλε λίγα ἀκόμα, ἀφεντικό.

— Γιατί;

— Λίγα εἶναι.

— Δὲν εἶναι οὔτε λίγα οὔτε πολλὰ· εἶναι τὰ σωστά, ὅσα πρέπει.

Ὁ ἀμαξάς στενοχωρέθηκε, ξαναπαράκαλεσε, ἐξήγησε πῶς με τῶσα δὲν τοῦ συμφερνε, ἄρχισε νὰ λογαριάζει τί τοῦ στοίχιζαν τ' ἄλογα, μὰ ὁ Ψυχάρης ἦταν ἀμετάπειστος, δὲν ἐννοοῦσε νὰ ὑποχωρήσει οὔτε γιὰ μισὴ δραχμὴ. Ἡ ὥρα περνοῦσε καὶ λύση δὲ βρισκόταν. Ἐβλεπα πῶς ἔπρεπε νὰ μᾶς στὴ μέση, μὰ δὲν ἤξερα

πῶς, γιὰ νὰ μὴν προκαλέσω θυμούς. Μιὰ στιγμή πού ὁ ἀμαξάς ξεμάκρυνε λίγο, γιὰ νὰ κοιτάξει τ' ἄλογα, πῆγα με τρόπο κοντὰ του.

— Κύρ Στέλιο, τοῦ εἶπα σιγά, πάρε τώρα ὅσα σοῦ δίνει καὶ σὰν κατεβῶ στὸ Βαθῦ σοῦ τ' ἀποσώνω ἐγώ.

Ἔτσι κι ἔγινε. Ἀλλιῶς δὲ θὰ ξεμπερδεύαμε.

Θὰ ἦταν πολὺ μεγάλο λάθος νὰ νομιστεῖ πῶς ὁ Ψυχάρης τὸ ἔκανε ἀπὸ τσιγκουνιά. Τὸν ἔβλεπα πού πάντα ξόδευε ἀρχοντικά. Ἀλλὰ ἤξερε πόσα χιλιόμετρα εἶχαμε κάμει, εἶχε ρωτήσῃ ντόπιους τί παίρνουν τ' ἀμάξια, εἶχε λογαριάσει πόσα ἔπρεπε νὰ δώσει, καὶ, ἀφοῦ ἔκρινε τί ἦταν τὸ σωστό, δὲν ἐννοοῦσε ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπ' αὐτὸ τὸ σωστὸ με κανέναν τρόπο καὶ γιὰ κανένα λόγο. Κοντὰ σ' αὐτὸ ἦταν κι ἓνα εἶδος πατριωτισμὸς πού τὸν κάρφωνε στὸ πείσμα του· τοῦ πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ πῶς ὁ ἀμαξάς ἤθελε νὰ τὸν ξεγελάσει καὶ δὲν ἤθελε οἱ Ρωμιοὶ νὰ ξεγελοῦν τοὺς ξένους καὶ τοὺς ξενοφερμένους.

Πεισματάρης, ἀλύγιστος, ἀδιάλλαχτος, ἀσυμβίβαστος. Ὅπως ἡ λέξη συμβιβασμός, με τὸ λόγιο συμφωνικὸ τῆς σύμπλεγμα, τοῦ ἦταν ἀνυπόφορη, ἔτσι καὶ ὡς ἐννοια καὶ ἐνέργεια ὁ συμβιβασμός ἦταν γι' αὐτὸν κάτι τὸ ἀπαράδεχτο, ἀκόμα περισσότερο, τὸ ἀνήθικο. Τέτοιος καὶ στὰ μικρὰ καὶ τ' ἀσήμαντα, ὅπως τὸ ἐπεισόδιο με τὸν ἀμαξά, τέτοιος καὶ στὰ μεγάλα, καὶ φυσικὰ καὶ στὸ πῶς μεγάλο, στὴ μεγάλη του ἀποστολή, τὸ ἔργο τῆς ζωῆς του, τὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Ἀρετὴ του ἡ ἀδιαλλαξία του. Ἀφοῦ εἶδε μιὰ φορὰ τὴν ἀλήθεια τῆς δημοτικῆς κι ἐνίωσε τὴν ἐθνικὴ ἀνάγκη νὰ γίνῃ αὐτὴ τὸ ἀποκλειστικὸ γλωσσικὸ ὄργανο τοῦ ἔθνους, ἀφοῦ μελέτησε τοὺς νόμους πού ἔκαμαν τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ νὰ ἐξελιχταῖ καὶ νὰ φτάσει φυσιολογικὰ στὴ νέα γλωσσικὴ μορφή, ἀφοῦ ἐξακρίβωσε τοὺς κανόνες πού κυβερνοῦν τὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ, στοὺς φθόγγους, στοὺς τύπους, σὲ ὅλα τῆς τὰ φανερώματα, ταμπουρώθηκε στὴν ἀλήθεια πού εἶδε καὶ πού πίστεψε, ὕψωσε τὸ φλάμπουρο τῆς γνήσιας, τῆς ἀπείραχτης ἀπὸ τὴ λόγια παράδοση γλώσσας τοῦ λαοῦ, κι ἔμεινε ἀκλόνητος ἐκεῖ καὶ πολέμησε με τὴν ἐμφυτη

στην ψυχή του ἀδιαλλαξία, πεισματάρης, ἀλύγιστος, ἀσυμβίβαστος.

Εἶχε δίκιο; Δὲν πρόκειται ν' ἀπλωθῶ πάνω σ' αὐτό. Σκοπὸς τοῦ μικροῦ μου αὐτοῦ ἀρθροῦ δὲν εἶναι νὰ πιάσω συζήτηση γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, εἶναι νὰ σημειώσω μιὰ δυὸ θύμησές μου ἀπὸ τὴν προσωπικὴ γνωριμία μου μὲ τὸ μεγάλο μας δάσκαλο. Ἄλλοι ἀγωνιστὲς τοῦ δημοτικισμοῦ, μὲ ὄλο τὸ σεβασμὸ πρὸς τὴ μνήμη του καὶ τὴν πίστη στὴν κεντρικὴ ἀλήθεια τοῦ κηρύγματός του, ἔκριναν καὶ κρίνουν πὼς τέλεια καὶ ὀριστικὴ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ μερικὰ λόγια στοιχεῖα —περισσότερα στὴ φθογγολογία, λιγότερα στὸ τυπικὸ — ποὺ μπήκαν στὴ χρῆση δὲν εἶναι πιά κατορθωτὴ. Πόσα ὁμως καὶ ποιά εἶναι αὐτὰ τὰ στοιχεῖα; Συστηματικότερα ἀπὸ κάθε ἄλλον τὰ ἔχει καθορίσει ὁ Μανόλης ὁ Τριανταφυλλίδης. Ἄλλὰ ὡς αὐτοῦ καὶ μὴ παρέκει. Μεγαλύτερη ὑποχώρηση, περισσότερος συμβιβασμὸς φέρνει —καὶ χωρὶς καμιάν ἀνάγκη— στὴν ἀκαταστασίαν, στὴν ἀναρχίαν, στὴν ἀλλοίωση τοῦ χαρακτήρα τῆς δημοτικῆς. Καὶ ὁμως δὲν εἶναι σήμερα λίγοι οἱ λόγιοι καὶ οἱ λογοτέχνες — καὶ μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἀξιόλογοι κατὰ τὰ ἄλλα — ποὺ ἀφήνουν νὰ φυτρῶνει στὸν κῆπο τῆς γλώσσας τοῦ λαοῦ κάθε λόγιο ζιζάνιο, ἀκόμα καὶ τὸ πιὸ περιττό. Σ' αὐτοὺς δὲ βλέπεις σεβασμὸ τοῦ κανόνα μὲ ὀρισμένες ἀναγκαῖες ἐξαιρέσεις, βλέπεις ἄγνοια ἢ ἐπιδειχτικὴ περιφρόνηση κάθε κανόνα. Καὶ ἡ αἰτία; Ἄδιαφορία, τεμπελιά, ἀνόητη ναζιάρικη ἐρωτοτροπία πρὸς τὴν καθαρεύουσα, μειωμένη συναίσθηση τῆς εὐθύνης τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἑλληνικὸ λαὸ καὶ πρὸς τὰ παιδιὰ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Καὶ ὁμως αὐτὰ τὰ παιδιὰ ἔχουν τελοσπάντων τὸ δικαίωμα ν' ἀπαιτήσουν ἀπὸ τοὺς πνευματικὸς ὁδηγοὺς τοῦ ἔθνους, νὰ τοὺς δώσουν, κοντὰ στ' ἄλλα, καὶ γλωσσικὰ πρότυπα, αὐστηρὰ καὶ λιτὰ ὑποδείγματα μιᾶς γραπτῆς γλώσσας ποὺ γὰ εἶναι δυνατὸ νὰ τὴ μάθουν κι αὐτὰ, ὥστε νὰ τοὺς μένει καιρὸς καὶ δύναμη ν' ἀνοίξουν τὰ μάτια τους καὶ πρὸς ἄλλα μορφωτικὰ ἀγαθὰ.

Κάθε φορὰ ποὺ διαβάζω τέτοια κείμενα,

ἀσουλούπωτα γλωσσικά, καὶ βλέπω τὴν ἀναρχία καὶ τὸ χάος ὅπου αὐτὴ ὁδηγεῖ, μοῦ ἔρχεται νὰ φωνάξω: «Πίσω»—δὲ λέω «στὸν Ψυχάρη», ἀλλὰ τουλάχιστο—«κοντὰ στὸν Ψυχάρη!». Εἶναι ἓνα σύνθημα ποὺ τὴν ἀνάγκη του τὴν αἰσθάνεται κανεὶς τώρα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ.

Ὅσοι δὲ γνώρισαν τὸν Ψυχάρη καὶ ἀκοῦνε νὰ γίνεται λόγος γιὰ τὸ πείσμα του, τὴν ἀδιαλλαξία του, τὸ φανατισμὸ του, μπορεῖ νὰ τὸν φανταστοῦν σὰν ἀνθρώπο στρυφνὸ, κατσούφη, σχολαστικὸ καὶ δυσάρεστο. Κάθε ἄλλο. Ἦταν καλοσύντροφος, ὅσο λίγοι. Ἡ ξυπνάδα του, τ' ἀστεία του ἦταν ἀστέρευτα, ἡ λάμψη τῆς κουβέντας του, φώτιζε τὰ πρόσωπα τῶν γύρω του, ὅλη του ἡ προσωπικότητα ἀχτινοβολοῦσε γοητεία καὶ χάρη ἀσύγκριτη. Γιατὶ πλάι πλάι μὲ τὴ γλωσσολογία καὶ ἰσοτίμη μ' αὐτὴ θρόνιαζε πάντα μέσα του ἡ ποίηση. Κι ἐπειδὴ θύμησες ἀπὸ τὴν προσωπικὴ μας γνωριμία εἶπα νὰ ἱστορήσω, ὡς ἀναφέρω κι ἓνα ἄλλο ἐπεισόδιο ποὺ τὸν δείχνει ἀπ' αὐτὴ τὴν πλευρὰ.

Στὸ Βαθύ, τὴν πρωτεύουσα τοῦ Θιακιοῦ. Ἐνα μεσημέρι καθόμαστε σ' ἓνα καφενεῖο τῆς πλατείας. Στὴ συντροφιά ἦταν καὶ δυὸ ἢ τρεῖς ξένοι καθηγητὲς, ποὺ δίδασκαν στὴ Σχολὴ Σταθάτου. Ἡ συζήτηση γινόταν γαλλικά. Ὁ Ψυχάρης ρώτησε τοὺς ξένους τί γνώμη εἶχαν σχηματίσει γιὰ τοὺς Ἑλληνες μαθητὲς τους, γιὰ τὴν ἀντίληψή τους, τὴν ἐργατικότητά τους κτλ. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ξένους, καθηγητῆς τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημείας, ποὺ δὲν ἦταν πολὺ εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν πρόοδο τῶν παιδιῶν εἰδικὰ στὸ δικό του μάθημα, τοῦ ἀπάντησε:

—Oui, ils sont intelligents, ils sont même très intelligents, mais ils ont un esprit... un esprit...

Κι ἔψαχνε νὰ βρεῖ τὸ κατάλληλο ἐπίθετο. Μὰ ὥσπου νὰ τὸ βρεῖ, λέει ὁ Ψυχάρης, ἀργὰ καὶ βαριά:

—C'est déjà quelque chose d'avoir un esprit.

Ὁ ξένος ἐξήγησε τότε τί ἤθελε νὰ πεῖ: πὼς οἱ μαθητὲς του δὲν εἶχαν μεγάλη κλίση στὶς θετικὲς ἐπιστῆμες. Ἄλλὰ ἔπειτ' ἀπὸ τὴ διακοπὴ τοῦ Ψυχάρη ἢ παρατήρησή του λὲς κι ἔπεσε στὸ κενό.

ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ

